

Waldemar Chrostowski, Barbara Strzałkowska

Biuletyn biblijny

Collectanea Theologica 83/4, 175-192

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIULETYN BIBLIJNY (1)

ZAWARTOŚĆ: I. Instytut Nauk Biblijnych (INB) na Wydziale Teologicznym UKSW – historia i stan obecny; II. Jerome Murphy-O'Connor OP (10 IV 1935 – 11 XI 2013).*

**I. INSTYTUT NAUK BIBLIJNYCH (INB)
NA WYDZIALE TEOLOGICZNYM UKSW – HISTORIA I STAN OBECNY**

U prapoczątków INB

Genezy studiów biblijnych na Wydziale Teologicznym UKSW należy upatrywać w utworzeniu Katedry Pisma Św. Starego Testamentu i Katedry Pisma Św. Nowego Testamentu, jako dwóch z sześciu katedr Wydziału Teologii Uniwersytetu Królewsko-Warszawskiego ustanowionego w 1816 r. dekretem cara Aleksandra I.¹ Po wielu zawirowaniach, spowodowanych doświadczeniami dziejowymi w okresie rozbiorów Polski, następny ważny etap stanowi odrodzenie w 1918 r. Wydziału Teologii na Uniwersytecie Warszawskim.²

Organizacją studiów zajął się ks. Władysław Szczepański SJ (1877-1927), profesor Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie i autor nowatorskiego przekładu kilku ksiąg Nowego Testamentu z języka greckiego na polski (1914-1917), a także oryginalnej próby harmonizacji czterech Ewangelii kanonicznych.³

* Redaktorem Biuletynu biblijnego jest Barbara Strzałkowska, Warszawa.

¹ Zob. S. Urbąński, *50. rocznica Wydziału Teologicznego (1954-2004)*, w: tenże (red.), *Wydział Teologiczny 1954-2004*, Warszawa 2004, s. 14-20; J. Miziołek, *Uniwersytet Warszawski. Dzieje i tradycja*, Warszawa 2005, s. 45-50; R. Bartnicki, *Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Miejsce ATK i UKSW w kościelnym szkolnictwie wyższym*, w: *Ksiądz Rektor Roman Bartnicki. Od Akademii Teologii Katolickiej do Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Księga pamiątkowa dla Księdza Profesora Romana Bartnickiego dedykowana z okazji 40-lecia pracy naukowej*, Warszawa 2012, s. 680-685.

² S. Urbąński, *50. rocznica Wydziału Teologicznego*, s. 23; J. Miziołek, *Uniwersytet Warszawski. Dzieje i tradycja*, s. 196-209; R. Bartnicki, *Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*, s. 685-688.

³ W. Szczepański, *Bóg-Człowiek w opisie Ewangelistów*, Rzym 1914 oraz Kraków 1924, 1936 i 1950.

Współpracownikiem w dziele tworzenia wydziału był ks. Wilhelm Michalski CM (1879-1943), specjalista z dziedziny filologii hebrajskiej oraz historii i geografii biblijnej. Przez jedną kadencję pełnił również funkcję dziekana Wydziału Teologii UW, zaś w latach 1936-1937 był prezesem Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego.

Znaczącą rolę na odrodzonym Wydziale Teologii odegrał też inny bibliista, abp Antoni Szlagowski (1864-1956), autor uwspółcześionego wydania Biblii w przekładzie ks. Jakuba Wujka i kilku podręczników, a także ceniony kaznodzieja i duszpasterz akademicki. W 1919 r. powierzono mu stanowisko profesora i funkcję pierwszego dziekana wydziału, który współtworzył. W 1927 r. został wybrany na rektora, po czym w 1928 r. otrzymał sakrę biskupią, został mianowany biskupem pomocniczym Archidiecezji Warszawskiej i w latach 1928-1929 pełnił funkcję prorektora Uniwersytetu Warszawskiego.

Bilansując najkrócej dorobek pracowników Wydziału Teologii UW, należy zaznaczyć, że w Polsce międzywojennej (1918-1939) pracowało 23 bibliistów, którzy opublikowali w sumie 927 prac naukowych.⁴ Istotną część tego dorobku stanowiły publikacje wykładowców warszawskiego Wydziału Teologii, a zarazem Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego.⁵ Pierwszy przewod habilitacyjny na WT UW pomyślnie przeprowadził w 1925 r. bibliista, ks. J. Hozakowski (biblistyka historyczna NT), a rok później (1926) inny bibliista, ks. J. Bromski (języki semickie). Pierwszym Polakiem, który uzyskał na Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie tytuł doktora nauk biblijnych (1939) był ks. Eugeniusz Dąbrowski (1901-1970), kapłan archidiecezji warszawskiej.

II wojna światowa (1939-1945) spowodowała ogromne zniszczenia materialne i tak samo wielkie straty w zakresie potencjału intelektualnego. Mimo przeciwności i trudności przez pierwszą powojenną dekadę (1945-1954) biblistyka była uprawiana na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego, którego dziekanem był ks. Wincenty Kwiatkowski (1892-1972). W 1954 r. władze komunistyczne zlikwidowały wydziały teologiczne na Uniwersytecie Jagiellońskim i Uniwersytecie Warszawskim, tworząc w Warszawie Akademię Teologii Katolickiej, zaś dla chrześcijan innych wyznań – Chrześcijańską Akademię Teologiczną.⁶

⁴ Zob. W. Chrostowski, *Biblistyka katolicka w Polsce na progu XXI wieku*, w: R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy (red.), W. Chrostowski (red. nauk. wyd. pol.), *Katolicki komentarz biblijny*, Prymasowska Seria Biblijna 17, Warszawa 2010³, s. 1758.

⁵ Obszernie zob. K. Romaniuk i in. (red.), *300 lat Seminarium Duchownego św. Jana Chrzyciela w Warszawie 1682-1982*, Warszawa 1983.

⁶ Szerzej: M. Myrcha, *Zagadnienia prawne Akademii Teologii Katolickiej*, Polonia Sacra VII(1955) z. 1, s. 69-77; S. Urbaniśki, *50. rocznica Wydziału Teologicznego (1954-*

Sekcja Biblijna ATK/UKSW

W działalności Wydziału Teologicznego ATK od początku istnienia i przez cały czas istnienia uczelni⁷ wielką rolę odgrywało rozwijanie i promowanie nauk biblijnych. Powołując w 1954 r. do życia Akademię Teologii Katolickiej, na jej Wydziale Teologicznym utworzono cztery katedry, w których uprawiano nauki biblijne: Katedra Biblistyki Starego Testamentu, Katedra Biblistyki Nowego Testamentu, Katedra Filologii Biblijnej i Katedra Teologii Biblijnej.⁸

25 czerwca 1967 r. cztery wymienione katedry weszły w skład nowo utworzonej Sekcji Biblijnej, która z czasem została przemianowana na Sekcję Biblistyki.⁹ Sekcja Biblijna, mająca własny regulamin, obejmowała początkowo 4 samodzielnych i 5 pomocniczych pracowników naukowych. Rozwijała się jednak systematycznie, przede wszystkim dzięki stałemu wzrostowi liczby studentów oraz zatrudnianiu kolejnych wykładowców, którzy zdobywali stopnie i tytuły naukowe, wnosili nowe impulsy i rozwijali nauki biblijne.¹⁰ Środowisko biblistów ATK nawiązywało też pożyteczne kontakty ze środowiskiem KUL-u i biblistami z zagranicy.¹¹ Podjęło również współpracę ze specjalistami od homiletyki i liturgiki, co wydatnie przyczyniło się do popularyzacji Biblii i wiedzy biblijnej oraz wpisało w dzieło „wiosny biblijnej”, która nastąpiła w kontekście II Soboru Watykańskiego (1962-1965).

Dalsza rozbudowa struktury dydaktycznej i rozwijania nauk biblijnych nastąpiła w 1982 r., kiedy to utworzono Katedrę Literatury Międzytestamentalnej. Dziesięć lat później, w 1992 r., powstały dwie nowe katedry: Katedra Introdukcji Biblijnej i Katedra Historii Biblijnej. Ten stan liczebny, czyli siedem katedr, utrzymał się i został zachowany w 1999 r., podczas przekształcenia Akademii Teologii Katolickiej w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego.¹² Sek-

-2004), s. 24-26; R. B a r t n i c k i, *Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*, s. 689-700.

⁷ Jej najważniejsze etapy zob. S. U r b a n s k i, *50. rocznica Wydziału Teologicznego (1954-2004)*, s. 26-34.

⁸ Zob. *Sekcja Biblistyki*, w: J. D e c y k, J. S o b k o w i a k (red.), *Dorobek naukowy pracowników Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, Warszawa 2002, s. 35.

⁹ Ta nazwa funkcjonowała do końca istnienia ATK oraz po utworzeniu UKSW; zob. S. M ę d a l a, *Sekcja Biblistyki*, w: S. U r b a n s k i (red.), *Wydział Teologiczny 1954-2004*, s. 35-40.

¹⁰ Zwięzły wykaz stanu personalnego i dorobku pracowników Sekcji Biblijnej/Biblistyki do 30 VI 2001 r. zob. w: J. D e c y k, J. S o b k o w i a k (red.), *Dorobek naukowy pracowników Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, s. 35-174.

¹¹ Zob. zwięzłe S. M ę d a l a, *Sekcja Biblistyki*, s. 39-40.

¹² Stan na 31 XII 2003 r. zob. w: Cz. R y c h l i c k i, *Struktury i kadra naukowo-dydaktyczna na Wydziałach Nauk Kościelnych w Polsce*, Płock 2004, s. 43-44. W zamieszczonym tam wykazie Sekcja Biblistyki nosi nazwę „Sekcja teologii biblijnej” (!), zaś wyszczególnienie ka-

cja Bibliistyki liczyła wówczas siedem wyżej wymienionych katedr oraz Zakład Nauk Biblijnych, utworzony w kontekście procesu przekształceń w celu gromadzenia biblijnych pomocy naukowych i dydaktycznych.¹³

W latach 1982-1997 kuratorem Sekcji Bibliistyki był ks. prof. Jan Łach (1927-2013), a w latach 1997-1999 ks. prof. Julian Warzecha (1944-2009). W 1999 r., wraz z utworzeniem UKSW, jej kuratorem został ks. prof. Stanisław Mędała CM, który pełnił tę funkcję do przejścia na emeryturę w 2005 r. W latach 2005-2013 kierowanie Sekcją Bibliistyki sprawował ks. prof. Waldemar Chrostowski.

Katedra Bibliistyki Starego Testamentu (1954-1995) **Katedra Egzegezy Starego Testamentu (1995-2013)**

Pierwszym kierownikiem Katedry Bibliistyki Starego Testamentu był ks. Czesław Jakubiec (1909-1993),¹⁴ który pełnił tę funkcję w latach 1954-1982.¹⁵

W 1982 r. kierowanie katedrą objął ks. Henryk Muszyński (ur. 1933), który w 1986 r. został mianowany biskupem pomocniczym pelplińskim, sprawując tę funkcję do 1994 r.¹⁶

Jego następcą (1994-1996) został ks. Marian Gołębiowski (ur. 1937), zatrudniony od 1985 r. jako adiunkt. W tym okresie, 20 listopada 1995 r., dokonana się restrukturyzacja, w rezultacie której Katedra Bibliistyki Starego Testamentu została przemianowana na Katedrę Egzegezy Starego Testamentu.

Rok później, 1 listopada 1996 r., kierowanie nią objął, ks. Waldemar Chrostowski (ur. 1951), zatrudniony od 1987 r. jako adiunkt. W latach 1999-2002 był prorektorem UKSW do spraw nauczania i studenckich, zaś w latach 2003-2013 przewodniczącym Stowarzyszenia Bibliistów Polskich.

Pracownikami tej katedry byli również:¹⁷ o. Wiesław Józef Rosłon OFM (1955-1972 – z przerwami), ks. Michał Peter (1971-1972), ks. Stanisław Mę-

tedr odbywa się w takiej kolejności: Katedra Egzegezy Starego Testamentu, Katedra Egzegezy Nowego Testamentu, Katedra Introdukcji Biblijnej, Katedra Historii Biblijnej, Katedra Teologii Biblijnej, Katedra Literatury Międzytestamentalnej i Katedra Filologii Biblijnej. Na temat procesu przekształcania zob. R. B a r t n i c k i, *Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*, s. 709-716.

¹³ S. Mędała, *Sekcja Bibliistyki*, s. 35-36.

¹⁴ Szerzej: J. M a n d z i u k, *Jakubiec Czesław*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 8, Warszawa 1995, s. 228-229; H. M u s z y Ń s k i, *Ks. prof. dr hab. Czesław Jakubiec jako biblista*, *Studia Theologica Varsaviensia* 26 (1988)1, s. 6-7.

¹⁵ Inne źródła podają, że ks. prof. Cz. Jakubiec objął kierowanie Katedrą Bibliistyki Starego Testamentu w 1958 r.

¹⁶ Zob. A. L e w e k, *Sakra biskupia dziekana Wydziału*, w: *Kronika Wydziału Teologicznego*, *Studia Theologica Varsaviensia* 24 (1986)1, s. 299-302.

¹⁷ Zob. *Katedra Egzegezy Starego Testamentu*, w: J. D e c y k, J. S o b k o w i a k (red.), *Dorobek naukowy pracowników Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, s. 36-37.

dała CM (1980-1987), któremu następnie powierzono kierowanie utworzoną w 1982 r. Katedrą Literatury Międzytestamentalnej, ks. Julian Warzecha SAC (1984-1992), który w 1992 r. objął kierowanie nowo utworzoną Katedrą Historii Biblijnej, a także ks. Ryszard Rumianek (1991-1996 – na ½ etatu), ks. Antoni Ołów (1996-1999), przeniesiony następnie do Katedry Historii Biblijnej oraz ks. Piotr Briks (1997-2004) i Barbara Strzałkowska, zatrudniona w 2009 r. jako adiunkt.

Wykłady zlecone w Katedrze Bibliistyki Starego Testamentu prowadzili: ks. Piotr Szefer (1966-1967), Barbara Ruszczyc (1968-1970), ks. Stanisław Mędała CM (1970-1981), ks. Michał Peter (1971-1972) i ks. Stanisław Wypych (1997/1998).

Działalność naukowo-badawcza i dydaktyczna pracowników Katedry Bibliistyki/Egzegezy Starego Testamentu koncentrowała się na komentowaniu i objaśnianiu pierwszej części Biblii chrześcijańskiej. Chodzi zarówno o tzw. księgi protokanoniczne napisane bądź zachowane w języku hebrajskim i aramejskim, jak też napisane bądź zachowane w języku greckim tzw. księgi deuterokanoniczne. Przedmiotem wnikliwej analizy egzegetycznej były najczęściej księgi ze zbioru Tory i zbiory Proroków, zwłaszcza Księga Izajasza i Księga Ezechiela. Wykłady dotyczyły również Biblii Greckiej (Septuaginta) i piśmiennictwa targumicznego, a także wybranych zagadnień z dziedziny hermeneutyki biblijnej.¹⁸

Katedra Bibliistyki Nowego Testamentu (1954-1995) Katedra Egzegezy Nowego Testamentu (1995-2013)

Pierwszym kierownikiem Katedry Bibliistyki Nowego Testamentu, w latach 1954-1956, był ks. Seweryn Kowalski (1890-1956), autor cenionego przekładu Nowego Testamentu z greckiego na polski i orędownik nowego przekładu całej Biblii z języków oryginalnych na język polski.¹⁹ Po jego śmierci katedra przeżywała dotkliwe braki kadrowe, zaś jej działalność ograniczała się w gruncie rzeczy do sfery dydaktycznej.

Przełomowym momentem stało się zatrudnienie ks. Jana Stępnia (1910-1995), znakomitego biblisty i popularyzatora wiedzy biblijnej,²⁰ który kierował katedrą w latach 1964-1983.²¹ W latach 1966-1972 był również prorektorem, a następnie (1972-1981) rektorem ATK.

¹⁸ S. Mędała, *Sekcja Bibliistyki*, s. 36-37.

¹⁹ Szerzej: M. Wołniewicz, *Kowalski Seweryn Józef (1890-1956), biblista*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 6, Warszawa 1983, s. 78-181.

²⁰ Szczegółowy wykaz jego publikacji w: J. Mandziuk, *Jan Stępień*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 9, Warszawa 2006, s. 619-623; zob. też S. Mędała, *Publikacje ks. Jana Stępnia z zakresu bibliistyki*, *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 48(1995) 2, s. 146-148.

²¹ Zob. tenże, *Sekcja Bibliistyki*, s. 37. Jednak w innych źródłach jako początek kierowania przez ks. J. Stępnia Katedrą Bibliistyki Nowego Testamentu podaje się rok 1960.

W latach 1983-1992 kierowanie tą katedrą sprawował ks. Janusz Frankowski (ur. 1928).²² Zatrudniony w 1965 r., w swej działalności naukowej wiele miejsca poświęcił Listowi do Hebrajczyków.²³

W 1992 r. funkcję kierownika katedry otrzymał, zatrudniony w ATK od 1976 r., ks. Roman Bartnicki (ur. 1942).²⁴ Pełnił również funkcję prodziekana (1987-1990) i dziekana Wydziału Teologicznego (1990-1995), a następnie (1995-1996) prorektora i w latach 1996-1999 rektora ATK, pełniąc ją również po utworzeniu UKSW (1999-2005). W latach 2005-2008 pełnił ponownie funkcję dziekana Wydziału Teologicznego.

W tej katedrze pracowali również:²⁵ ks. Leonard Ostrowski, najpierw (1955-1957) jako asystent, a następnie (1957-1966) jako adiunkt, ks. Edmund Jastak (1955-1957) i ks. Marian Wolniewicz (1969-1984), ks. Kazimierz Romaniuk (1976-1983) oraz Michał Wojciechowski (1987-1996), pierwszy polski świecki biblista katolicki, autor interlinearnego przekładu Nowego Testamentu na język polski. W latach 1991-1996 jako adiunkt zatrudniony był ks. Ryszard Rumianek, zaś w latach 1993-2002 ks. Grzegorz Rafiński. W 2002 r. rozpoczął w niej pracę ks. Bartosz Adamczewski, który po urlopie naukowym (2005-2008) powrócił na stanowisko adiunkta. W latach 2005-2011 stanowisko adiunkta pełnił również ks. Janusz Kręcidło MS, który w 2011 r. objął funkcję kierownika Katedry Historii Biblijnej.

Wykłady zlecone prowadzili: ks. Michał Czajkowski (1968-1970), ks. Jan Kanty Pytel (1969-1970) i o. Piotr Kasiłowski SJ (1998-1999).

W działalności naukowo-dydaktycznej pracowników Katedry Bibliistyki/Egzegezy Nowego Testamentu znalazły wyraz wieloaspektowe badania i pra-

²² Swoją pracę w ATK ks. prof. Janusz Frankowski tak przedstawił: „Od powrotu z Rzymu w 1965 r. czułem się zawsze związany z Akademią Teologii Katolickiej, ale właściwie nigdy nie mieściłem się w ściśle określonych ramach: raz byłem na etacie, kiedy indziej, i to dość długo (od roku 1969 do habilitacji w r. 1982), «pisałem się» tylko na wykłady zlecone, a w ostatnich latach przed emeryturą pracowałem na pół etatu”; zob. W. C h r o s t o w s k i, *Ks. prof. dr hab. Janusz Frankowski*, w: t e n ż e (red.), *Pieśniami dla mnie Twoje przykazania. Księga pamiątkowa dla Księdza Profesora Janusza Frankowskiego w 50. rocznicę święceń kapłańskich i 75. urodzin*, Warszawa 2003, s. 21.

²³ Jest on także pomysłodawcą i redaktorem wydawanej przez ATK/UKSW 10-tomowej serii komentarzy zatytułowanych „Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych”. W 1999 r. opublikował dzieło stanowiące bodaj największy jego wkład w biblistkę polską, czyli jubileuszowe wydanie *Biblii w przekładzie Jakuba Wujka z 1599 r.*

²⁴ Wcześniej, w 1981 r., ks. R. Bartnicki został mianowany adiunktem w Katedrze Homiletyki, natomiast w 1987 r. powołany na kierownika Katedry Historii Kaznodziejstwa i Homiletyki.

²⁵ Zob. *Katedra Egzegezy Nowego Testamentu*, w: J. D e c y k, J. S o b k o w i a k (red.), *Dorobek naukowy pracowników Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, s. 41-42.

ca dydaktyczna: od zajmowania się *Corpus Paulinum* do badań obejmujących wszystkie zbiory pism nowotestamentowych, czyli Ewangelie synoptyczne, pisma Janowe i Listy katolickie. Pracownicy tej katedry wykazali dużą kreatywność w aplikowaniu do badań nad Nowym Testamentem najnowszych podejść i metod badawczych, zwłaszcza właściwych dla podejścia synchronicznego.

Katedra Filologii Biblijnej

Pierwszym kierownikiem Katedry Filologii Biblijnej był ks. Paweł Nowicki (1888-1980), wybitny polski filolog biblijny i autor podręczników do siedmiu języków biblijnych i związanych z Biblią oraz specjalistycznych monografii i przekładów Księgi Ezdrasza i Księgi Nehemiasza w Biblii Tysiąclecia. Funkcję kierownika pełnił do przejścia na emeryturę w 1967 r., prowadząc jeszcze do 1973 r. wykłady zlecone.

Po czteroletnim wakacie, jego następcą został w 1971 r. o. Wiesław Rosłon OFMConv (1929-1993), pierwszy magister teologii w ATK, zatrudniony na uczelni w 1960 r., autor podręczników do nauki języka hebrajskiego i greckiego oraz komentarzy filologicznych do wybranych tekstów biblijnych, sprawując powierzoną mu funkcję do swojej przedwczesnej śmierci w 1993 r.

Po kolejnym okresie wakatu (1993-1996) pełniącym obowiązki kierownika tej katedry został ks. Marian Gołębiwski (1996-1998). Po nim, w latach 1998-2001, funkcję kierownika pełnił ks. Ryszard Rumianek, po czym przejął on kierowanie Katedrą Historii Biblijnej. W latach 2001-2005 obowiązki kierownika, lecz bez formalnej nominacji do tej funkcji, pełnił ks. Julian Warzecha SAC. Od 2005 r. funkcję kierownika Katedry Filologii Biblijnej pełni ks. Krzysztof Bardski, który w 1997 r. rozpoczął pracę w ATK na stanowisku adiunkta.²⁶

W Katedrze Filologii Biblijnej pracowali również:²⁷ ks. Zenon Ziółkowski (1959-1960), ks. Tadeusz Penar (1964-1965), ks. Jan Dawidziuk (1965-1969), ks. Stanisław Kur (1977-1982) oraz Roman Marcinkowski, lektor języka hebrajskiego i aramejskiego (1993-2000), zarazem wykładowca w Instytucie Orientalistycznym Uniwersytetu Warszawskiego. W 2000 r. została zatrudniona Anna Kuśmirek, która znajduje uznanie w środowisku naukowym jako filolog hebrajski,²⁸ zaś w 2008 r. zatrudniony został ks. dr Krzysztof Siwek.

²⁶ Jest on m.in. autorem podręcznika do nauczania greki biblijnej oraz prowadzi badania naukowe zarówno z zakresu bibliistyki, jak i patrologii.

²⁷ Zob. *Katedra Filologii Biblijnej*, w: J. D e c y k, J. S o b k o w i a k (red.), *Dorobek naukowy pracowników Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, s. 55-57

²⁸ Największym osiągnięciem A. Kuśmirek w tej dziedzinie jest redakcja interlinearnego przekładu Biblii Hebrajskiej na polski, który ukazał się w ramach „Prymasowskiej Serii Biblijnej”, wydawanej przez Oficynę Wydawniczą „Vocatio”. Jest ona również tłumaczką Ksiąg proroków Zachariasza i Malachiasza w Biblii Paulistów.

Działalność pracowników Katedry Filologii Biblijnej skupiała się głównie na nauczaniu języków biblijnych (hebrajski, aramejski, grecki) i starożytnych języków używanych na Bliskim Wschodzie i w najwcześniejszych przekładach Pisma Świętego (ugarycki, syryjski, koptyjski). Kilku wykładowców jest autorami wysoko ocenianych podręczników językowych używanych w uczelniach wyższych oraz wyższych seminariach duchownych, a także wybitnych prac o profilu filologicznym.

Katedra Teologii Biblijnej

Pierwszym kierownikiem Katedry Teologii Biblijnej po jej utworzeniu w 1954 r. był ks. Aleksy Klawek (1890-1969), który po kilku miesiącach złożył rezygnację.

W 1955 r. kierownictwo przejął ks. Stanisław Grzybek (1915-1998), specjalista w zakresie języków biblijnych i archeologii biblijnej.²⁹ Gdy w 1958 r. również ks. S. Grzybek złożył rezygnację z wykładów w ATK i przeniósł się do Krakowa, katedra pozostawała przez siedem lat nieobsadzona. W 1965 r. jej kierownictwo ponownie objął ks. S. Grzybek, pełniąc tę funkcję do przejścia na emeryturę w 1982 r. Będąc dziekanem Wydziału Teologicznego i kierownikiem Katedry Teologii Biblijnej, zorganizował w 1970 r. w ATK międzynarodowy Kongres Biblijny, w którym uczestniczyli wybitni bibliści z Polski i zagranicą.

W 1982 r. kierownikiem został ks. Jan Łach (1927-2013), zatrudniony w ATK od 1969 r., organizator i kierownik szeroko znanych zaocznych studiów biblijno-pastoralnych.³⁰ Kierował tą katedrą do 2000 r., kiedy to przeszedł na emeryturę. Dwukrotnie pełnił funkcję dziekana Wydziału Teologicznego (1981-1984 oraz 1987-1990), a w latach 1990-1995 rektora ATK. Po przejściu ks. J. Łacha na emeryturę katedra przez trzy lata (2000-2003) nie miała kierownika. W 2003 r. został nim ks. Franciszek Mickiewicz SAC, zatrudniony od 1995 r. jako asystent i od 1997 r. jako adiunkt.

W Katedrze Teologii Biblijnej pracowali również:³¹ ks. Andrzej Suski (1972-1986), ks. Jan Załęski (1986-1995) i Michał Wojciechowski (1996-1999), przeniesiony z Katedry Egzegezy Nowego Testamentu. W latach 2000-2008 na sta-

²⁹ Jest on także autorem przekładu Ksiąg Tobiasza, Judyty i Estery oraz obszernego komentarza do tych ksiąg w serii „Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu” i w Biblii Tysiąclecia, a także przekładu Księgi Hioba w Biblii Poznańskiej.

³⁰ Przełożył Pierwszą i Drugą Księgę Samuela w Biblii Tysiąclecia i opracował komentarz do obu tych ksiąg wydany przez KUL. Przedmiotem jego zainteresowania była również tematyka mesjańska w Biblii.

³¹ Zob. *Katedra Teologii Biblijnej*, w: J. D e c y k, J. S o b k o w i a k (red.), *Dorobek naukowy pracowników Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, s. 49.

nowisku adiunkta był zatrudniony ks. Mirosław Kiedzik, zaś od 2010 r. jest zatrudniony ks. Dariusz Sztuk SDB.

Pracownicy Katedry Teologii Biblijnej zajmowali się szeroką gamą zagadnień biblijnych. Podejmując tematy staro- i nowotestamentowe, podkreślali teologiczną jedność całej Biblii oraz centralne znaczenie wątków i motywów mesjańskich. Przedmiotem szczególnych zainteresowań była zwłaszcza teologia Ewangelii synoptycznych, a w nich narracji o męce śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa Chrystusa, a także biblijna teologia apostołstwa.

Katedra Literatury Międzytestamentalnej

Pierwszym kierownikiem Katedry Literatury Międzytestamentalnej, utworzonej w 1982 r., był ks. Stanisław Mędała CM, „ale bez wyraźnego zaznaczenia, że został on mianowany na kierownika tej katedry”.³² Formalne powierzenie mu tej funkcji dokonało się w 1987 r.³³ i sprawował ją do 2005 r., czyli do przejścia na emeryturę.³⁴ Po pięcioletnim wakacie (2005-2010) kierowanie tą katedrą przejął w 2010 r. ks. Marek Parchem, zatrudniony w ATK od 2005 r. na stanowisku adiunkta.

W Katedrze Literatury Międzytestamentalnej pracował również Michał Wojciechowski (1999-2001), przeniesiony z Katedry Teologii Biblijnej,³⁵ natomiast w 2011 r. na stanowisku adiunkta został zatrudniony ks. dr Mirosław Jasinski.

Główne kierunki badań i pracy dydaktycznej Katedry Literatury Międzytestamentalnej to:³⁶ recepcja Starego Testamentu w różnych nurtach myśli żydowskiej w okresie międzytestamentowym, zróżnicowanie judaizmu w dobie rodzącego się chrześcijaństwa, podłoże historyczno-religijne pism Nowego Testamentu, apokryfy Starego i Nowego Testamentu, piśmiennictwo qumrańskie i jego wpływ na Nowy Testament oraz rodzące się chrześcijaństwo, a także zastosowanie metody analizy intertekstualnej do badań nad Nowym Testamentem.

³² *Katedra Literatury Międzytestamentalnej*, w: *tamże*, s. 54

³³ Tak podaje S. Mędała, zob. *t e n z e*, *Sekcja Bibliistyki*, s. 38, podczas gdy inne źródła utrzymują, że ks. S. Mędała kierował Katedrą Literatury Międzytestamentalnej od momentu jej utworzenia (1982) lub w następnym roku.

³⁴ W swoich badaniach naukowych ks. S. Mędała podejmował problem ortodoksji w judaizmie i wczesnym chrześcijaństwie, zajmował się też literaturą międzytestamentalną, zwłaszcza qumrańską, wysuwając w tej dziedzinie oryginalne hipotezy, podejmował również kwestie hermeneutyczne i metodologiczne związane z interpretacją Pisma Świętego. Jest prekursorem w polskiej bibliistyce w zakresie stosowania metody analizy semiotycznej i zastosowanie do analizy tekstów biblijnych zjawiska intertekstualności. Duża część jego naukowych publikacji dotyczy Ewangelii według św. Jana.

³⁵ *Katedra Literatury Międzytestamentalnej*, w: J. D e c y k, J. S o b k o w i a k (red.), *Dorobek naukowy pracowników Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, s. 55.

³⁶ S. M ę d a ł a, *Sekcja Bibliistyki*, s. 38-39.

Katedra Historii Biblijnej

Pierwszym kierownikiem Katedry Historii Biblijnej, istniejącej od 1 maja 1992 r., został ks. Julian Warzecha SAC (1944-2009),³⁷ zatrudniony w 1984 r. na stanowisku adiunkta w Katedrze Biblistyki Starego Testamentu.³⁸ Po przekształceniu ATK w UKSW, odpowiadając na potrzeby kadrowe nowo utworzonego Wydziału Nauk Humanistycznych, zrezygnował w 2001 r. z funkcji kierownika Katedry Historii Biblijnej i na nowym wydziale podjął zajęcia z kultury biblijnej.³⁹

W latach 2001-2010 funkcję kierownika tej katedry sprawował ks. Ryszard Rumianek (1947-2010), zatrudniony wcześniej (1991-1996) w Katedrze Egzegezy Nowego Testamentu, następnie (1996-1998) w Katedrze Historii Biblijnej, potem jako kierownik Katedry Filologii Biblijnej (1998-2001) i ponownie kierownik Katedry Historii Biblijnej, pełniąc tę funkcję do tragicznej śmierci w katastrofie smoleńskiej (10 IV 2010). W latach 2002-2005 był też prorektorem do spraw ogólnych i badań naukowych, a w latach 2005-2010 rektorem UKSW.⁴⁰ Po śmierci ks. R. Rumianka, w 2011 r. kierowanie tą katedrą objął ks. Janusz Kręcidło MS, zatrudniony wcześniej w Katedrze Egzegezy Nowego Testamentu.

W Katedrze Historii Biblijnej pracował również⁴¹ ks. Antoni Ołów (1999-2005), który przeszedł z Katedry Egzegezy Starego Testamentu, ks. dr Krzysztof Siwek (2007-2012), a po jego przejściu w 2012 r. do Katedry Filologii Biblijnej został zatrudniony ks. dr Zbigniew Grochowski.

W Katedrze Historii Biblijnej podejmowano badania różnych aspektów i etapów historii biblijnej. Widać wyraźną ewolucję polegającą na przejściu od traktowania historii biblijnej wyłącznie jako „historii zbawienia” do jej umiejscawiania w całokształcie historii starożytnego Bliskiego Wschodu. Kolejny etap to

³⁷ W. Chrostowski, *Ks. prof. dr hab. Warzecha SAC (23 VII 1944 – 12 I 2009)*, *Zeszyty Naukowe SBP* 6/2009, s. 388-391.

³⁸ Na szczególną uwagę zasługuje monografia J. Warzecha, *Historia dawnego Izraela*, Warszawa 2005, będąca rozszerzeniem książki profesorskiej jej autora. J. Warzecha wziął też udział w dwóch ważnych dla współczesnej biblistyki polskiej przedsięwzięciach: jako współredaktor naukowy Biblii Paulistów (Częstochowa 2008) oraz *Nowego Komentarza Biblijnego*, wydawanego również z inicjatywy Towarzystwa św. Pawła.

³⁹ Po jego wycofaniu się w 2008 r. z pracy na Wydziale Nauk Humanistycznych zajęcia z kultury biblijnej przejęła i nadal prowadzi dr Dorota Muszytowska, absolwentka WT UKSW.

⁴⁰ Badania naukowe i publikacje ks. R. Rumianka dotyczyły przede wszystkim ksiąg prorockich Starego Testamentu, zwłaszcza Księgi Ezechiela, oraz egzegezy tekstów mesjańskich. Interesował się również historią okresu wygnania babilońskiego. Przełożył na polski dwie księgi biblijne (Księga Ozeasza i Księga Ezechiela) oraz kilka apokryfów Nowego Testamentu. Był też zapałym przewodnikiem pielgrzymek do Ziemi Świętej.

⁴¹ *Katedra Historii Biblijnej*, w: J. D e c y k, J. S o b k o w i a k (red.), *Dorobek naukowy pracowników Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, s. 49.

przenoszenie akcentu z płaszczyzny „historia biblijna na tle historii politycznej” na płaszczyznę „historia biblijna na tle historii społecznej”. Pracownicy tej katedry koncentrują się na wnikliwym badaniu wybranych aspektów historii czasów Starego i Nowego Testamentu.

Katedra Introdukcji Biblijnej

Pierwszym kierownikiem Katedry Introdukcji Biblijnej, utworzonej w 1992 r., został ks. Michał Czajkowski, który pełnił tę funkcję do 1997 r., będąc od 1994 r. także kierownikiem Katedry Ekumenii. W latach 1997-2012 kierowanie tą katedrą sprawował ks. Jan Załęski,⁴² zatrudniony od 1986 r. na stanowisku adiunkta w Katedrze Teologii Biblijnej. W latach 1997-2012 był również kierownikiem studiów doktoranckich na WT ATK/UKSW.

Po przejściu ks. Jana Załęskiego na emeryturę, w roku akademickim 2012-2013 funkcja kierownika tej katedry pozostawała nieobsadzona. W toku restrukturyzacji Wydziału Teologicznego i utworzenia Instytutu Nauk Biblijnych Katedra Introdukcji Biblijnej uległa likwidacji. W uzasadnieniu stwierdzano, że zagadnienia z zakresu wstępu do Pisma Świętego nie kwalifikują się, by je podejmować na osobnej katedrze.

W Katedrze Introdukcji Biblijnej w latach 2005-2013 na stanowisku adiunkta był zatrudniony o. dr Waldemar Linke CP.

Pracownicy tej katedry prowadzili wykłady z zakresu introdukcji biblijnej, zarówno w ramach Wydziału Teologicznego, jak też innych wydziałów uczelni.⁴³ Duże znaczenie przykładano do introdukcji szczegółowej do poszczególnych ksiąg biblijnych, niezbędnej do pełniejszego ich zrozumienia i objaśniania. Wiele wykładów miało wyraźne ukierunkowanie pastoralne.

Struktura i obsada personalna Instytutu Nauk Biblijnych

Utworzony w 2013 r. Instytut Nauk Biblijnych, jako kontynuacja Sekcji Biblijnej Wydziału Teologicznego ATK/UKSW, istniejącej w latach 1967-2013, ma klarowną strukturę i obsadę personalną. W jego skład wchodzi siedem katedr, lecz w miejsce Katedry Introdukcji Biblijnej, która istniała w ramach Sekcji Biblijistyki, została utworzona Katedra Hermeneutyki Biblijnej. 16 grudnia 2013 r. Rada Wydziału Teologicznego UKSW zatwierdziła decyzję o zmianie kierowni-

⁴² Badania naukowe ks. J. Załęskiego koncentrują się głównie na interpretacji wybranych tekstów Nowego Testamentu, zwłaszcza podejmujących zagadnienia etyczno-społeczne i eschatologiczne. Jego ulubione tematy to: nierozzerwalność małżeństwa, teksty o kobietach w NT, tzw. przywilej Pawłowy oraz eschatologia w Listach do Tesaloniczan i Pierwszym Liście do Koryntian; zob. W. L i n k e, *Ks. prof. dr hab. Jan Załęski*, w: t e n ż e (red.), *Trud w Panu nie jest daremny* (por. *1Kor 15,58*), Niepokalanów 2010, s. 16.

⁴³ S. M ę d a l a, *Sekcja Biblijistyki*, s. 37-38.

ków dwóch katedr: ks. prof. dr hab. Krzysztof Bardski przejął kierowanie Katedrą Hermeneutyki Biblijnej, natomiast dr hab. Anna Kuśmirek objęła kierowanie Katedrą Filologii Biblijnej.

Z dniem 31 grudnia 2013 r. pracownikami INB jest 14 osób, z czego 8 to pracownicy samodzielni, w tym 3 osoby z tytułem naukowym profesora.

Aktualna struktura INB przedstawia się następująco:

Katedra Egzegezy Starego Testamentu,

Katedra Egzegezy Nowego Testamentu,

Katedra Filologii Biblijnej,

Katedra Historii Biblijnej,

Katedra Hermeneutyki Biblijnej,

Katedra Teologii Biblijnej,

Katedra Literatury Międzytestamentalnej.

Funkcję dyrektora INB, wybranego na posiedzeniu pracowników dotychczasowej Sekcji Biblijnej i zatwierdzonego na tym stanowisku, sprawuje ks. prof. dr hab. Waldemar Chrostowski, twórca i od 1994 r. kierownik Instytutu Dialogu Katolicko-Judaistycznego, przemianowanego w 2003 r. na Zakład Dialogu Katolicko-Judaistycznego, a także twórca i od 2009 r. kierownik specjalności Turystyka krajów biblijnych.

Funkcję sekretarza INB, powierzoną na pierwszym posiedzeniu Rady Naukowej, sprawuje dr hab. Anna Kuśmirek.

Katedra Egzegezy Starego Testamentu

Kierownikiem Katedry Egzegezy Starego Testamentu jest ks. prof. dr hab. Waldemar Chrostowski.

Na stanowisku adiunkta jest zatrudniona dr Barbara Strzałkowska, w latach 2008-2013 sekretarz Zarządu II kadencji Stowarzyszenia Bibliistów Polskich.

Aktywność Katedry Egzegezy Starego Testamentu koncentruje się na działalności naukowej i dydaktycznej dotyczącej zrozumienia i naukowego objaśniania Biblii Hebrajskiej i Biblii Greckiej (Septuaginta). Chodzi przede wszystkim o wszechstronną analizę proto- i deuterokanonicznych ksiąg Starego Testamentu, a także pogłębione badania nad Septuagintą i aramejskimi przekładami Biblii (targumy). Punkt ciężkości spoczywa na egzegezie Pięcioksięgu i ksiąg prorockich, zwłaszcza Księgi Ezechiela, oraz na podkreślaniu wielopostaciowości judaizmu okresu międzytestamentowego. Pracownicy tej katedry włączają się czynnie w dzieło popularyzacji wiedzy biblijnej oraz (W. Chrostowski) w dialog chrześcijańsko-judaistyczny (Zakład Dialogu Katolicko-Judaistycznego). Ważną dziedzinę zaangażowania stanowi również przewodniczenie pielgrzymkom

do krajów biblijnych oraz organizowanie i kierowanie specjalnością Turystyka krajów biblijnych.

Katedra Egzegezy Nowego Testamentu

Kierownikiem Katedry Egzegezy Nowego Testamentu jest ks. prof. dr hab. Roman Bartnicki.

Na stanowisku profesora nadzwyczajnego jest zatrudniony ks. dr hab. Bartosz Adamczewski, prof. UKSW.

Priorytetem w pracy naukowo-dydaktycznej pracowników tej katedry są Ewangelie synoptyczne, a więc ich geneza i treść, oraz tzw. źródło Q, analizowane w perspektywie diachronicznej i synchronicznej. Duże znaczenie przykładają się też do badań dotyczących pierwotnego Kościoła oraz stosowania do Ewangelii metody *Redaktionsgeschichte*. Co się tyczy pozostałych pism nowotestamentowych, na pierwszy plan wysuwają się badania nad *Corpus Paulinum*, prowadzone są też badania nad Apokalipsą według św. Jana.

Katedra Filologii Biblijnej

Kierownikiem Katedry Filologii Biblijnej jest dr hab. Anna Kuśmirek.

Na stanowisku adiunkta jest zatrudniony ks. dr Krzysztof Siwek.

Praca dydaktyczna pracowników tej katedry koncentruje się na nauczaniu języków biblijnych (hebrajski, aramejski i grecki). Badania naukowe oscylują wokół zagadnień filologicznych języka hebrajskiego i aramejskiego, a także literatury międzytestamentalnej i apokaliptyki, judaizmu rabinicznego i jego powiązań z myślą nowotestamentową.

Katedra Historii Biblijnej

Kierownikiem Katedry Historii Biblijnej jest ks. dr hab. Janusz Kręcidło MS, prof. UKSW.

Na stanowisku adiunkta jest zatrudniony ks. dr Zbigniew Grochowski.

Praca dydaktyczna i badania naukowe skupiają się na antropologiczno-kulturowej egzegezie Ewangelii, głównie Ewangelii według św. Jana, aplikując do niej nowe metody i podejścia, właściwe dla lektury synchronicznej (analiza narracyjna, pragma-lingwistyka, analiza retoryczna i semantyczna). Pracownicy tej katedry zajmują się również historią biblijną, zwłaszcza czasami Nowego Testamentu. Czynią to przede wszystkim w aspekcie inkulturacji chrześcijaństwa w świecie hellenistyczno-rzymskim. Podejmują również zagadnienia z zakresu socjologii i antropologii biblijnej, wpisujące się w kierunek tzw. *social-scientific approach*.

Katedra Hermeneutyki Biblijnej

Kierownikiem Katedry Hermeneutyki Biblijnej jest ks. prof. dr hab. Krzysztof Bardski.

Na stanowisku adiunkta jest zatrudniony o. dr Waldemar Linke CP.

Praca dydaktyczna i publikacje dotyczą wybranych zagadnień z zakresu hermeneutyki i problematyki natchnienia tekstów biblijnych, a także instytucji biblijnych i teologii duchowości (hagiografia, teologia krzyża) oraz translatoryki biblijnej.

Katedra Teologii Biblijnej

Kierownikiem Katedry Teologii Biblijnej jest ks. dr hab. Franciszek Mickiewicz SAC, prof. UKSW.

Na stanowisku adiunkta jest zatrudniony ks. dr Dariusz Sztuk SDB.

Praca dydaktyczna i badania naukowe pracowników mają na względzie wybrane aspekty teologii Starego i Nowego Testamentu, ze szczególnym uwzględnieniem teologii apostołstwa. Co się tyczy pism Nowego Testamentu, przedmiotem analizy teologicznej są zwłaszcza Dzieje Apostolskie i Listy katolickie, a także wybrane aspekty teologii św. Pawła.

Katedra Literatury Międzytestamentalnej

Kierownikiem Katedry Literatury Międzytestamentalnej jest ks. dr hab. Marek Parchem, prof. UKSW.

Na stanowisku adiunkta jest zatrudniony ks. dr Mirosław Jasinski.

Działalność naukowa pracowników tej katedry koncentruje się na piśmiennictwie czasów przełomu Starego i Nowego Testamentu, przede wszystkim na literaturze qumrańskiej, oraz judaizmie okresu Drugiej Świątyni. Kierownik katedry jest tłumaczem na język polski wielu nieprzetłumaczonych wcześniej tekstów apokryficznych Starego Testamentu, zwłaszcza o charakterze apokaliptycznym, podejmuje również zagadnienia z zakresu krytyki tekstu oraz historii i archeologii biblijnej.

Zakład Dialogu Katolicko-Judaistycznego

Kierownikiem istniejącego od 1994 r. Zakładu Dialogu Katolicko-Judaistycznego jest ks. prof. dr hab. Waldemar Chrostowski.

Głównym zadaniem jest przeszczepianie na grunt polski i naukowe pogłębianie zasad nauczania Kościoła katolickiego o Żydach i judaizmie. Promowanie i rozwijanie dialogu religijnego odbywa się w formie wykładów, prelekcji, spotkań i wywiadów prasowych, radiowych i telewizyjnych, a także przez uczest-

nictwo w pracach gremiów kościelnych i naukowych. ZDKJ organizuje, zapoczątkowane w 1989 r., sympozja z cyklu „Kościoł a Żydzi i judaizm”.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

II. JEROME MURPHY-O'CONNOR OP

(10 IV 1935 – 11 XI 2013)

11 listopada 2013 r. zmarł wybitny biblista, znawca Nowego Testamentu, zwłaszcza tematyki św. Pawła, oraz Ziemi Świętej, o. Jerome Murphy O'Connor OP. Miał 78 lat. Jego pogrzeb odbył się 13 listopada w Jerozolimie, w kościele św. Szczepana. Pochowany został w grobach dominikańskich na terenie Francuskiej Szkoły Biblijnej i Archeologicznej, gdzie mieszkał, wykładał i pracował naukowo prawie 50 lat, dokładnie od lat 60. ubiegłego wieku.

Urodził się w Cork, 10 kwietnia 1935 r., jako James Murphy O'Connor, najstarsze z czworga dzieci w dobrze sytuowanej rodzinie handlarza winem. Jego rodzina miała bogate tradycje katolickie: drogą Jamesa okazał się zakon dominikański, do którego wstąpił w 1953 r., przyjmując imię Jerome (Hieronim), jego młodszy brat został księdzem diecezjalnym, zaś bliskim kuzynem był znany kardynał irlandzki – obecnie emerytowany – Cormac Murphy O'Connor.

Po ukończeniu dominikańskiego seminarium w Irlandii, o. Jerome otrzymał w 1960 r. święcenia kapłańskie. Następnie ukończył studia biblijne we Fryburgu w Szwajcarii, gdzie promotorem jego doktoratu był dominikański biblista Celsus Spicq. Praca doktorska, o św. Pawle została opublikowana w 1964 r. (*Paul on Preaching*, Sheed & Ward, Londyn 1964). Do Jerozolimy przybył, gdy miał 28 lat. Zajmował się wówczas odkryciami qumrańskimi oraz tematyką *Corpus Paulinum*. W 1967 r. zaczął na dobre wykładać w jerozolimskiej uczelni.

Polskim czytelnikom znany jest głównie jako autor słynnego przewodnika po Ziemi Świętej, którego jedno z wydań zostało przełożone na język polski (Jerome Murphy O'Connor, *Przewodnik po Ziemi Świętej*, przekł. M. Burdajewicz, konsult. nauk. W. Chrostowski, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa 1996; najnowsze, piąte wydanie angielskie, poprawione i zaktualizowane, czeka wciąż na polski przekład: *The Holy Land. An Oxford Archaeological Guide from Earliest Times to 1700*, Oxford University Press, Oxford 2008). Przewodnik ten stał się jednym z podstawowych w anglojęzycznym świecie, a wszędzie stanowił pomoc do nauki archeologii biblijnej. Inspiracją do pierwszego wy-

dania (w 1980 r.) była praktyka oprowadzania po Ziemi Świątej, jakiej oddawał się o. Jerome Murphy O'Connor prawie od początku swego pobytu w Jerozolimie. Najpierw dogłębnie tę ziemię poznawał, potem dzielił się wiedzą z innymi. Grupa najwytrwalszych słuchaczy, która towarzyszyła mu w wyprawach (nazywał ją „Sunday Group”), stała się bodźcem i zachętą do napisania przewodnika. Należały do niej osoby, które z jakiegoś powodu znalazły się w Ziemi Świątej: dyplomaci, pracownicy ONZ, czasem przypadkowi pielgrzymi i studenci. Profesor oprowadzał ich po ziemi biblijnej, opowiadał historię, zapoznawał z najnowszymi odkryciami archeologicznymi: Qumran, Masada, Cezarea Nadmorska i miejsca ewangeliczne. Wiele lat poznawał kraj, a potem napisał o nim książkę, jak mówił, w kilka miesięcy. Całe życie ją aktualizował i poprawiał; kolejne wydania ukazały się w 1986, 1992, 1998 i 2008 r. Przewodnik przetłumaczono na wiele języków, podobnie jak i inne książki o. Murphy O'Connora, których wydania pojawiały się na całym świecie: po włosku, niemiecku, francusku, hiszpańsku, portugalsku, polsku, a nawet po węgiersku, maltańsku, koreańsku i japońsku.

Jerome Murphy O'Connor OP był bardzo pracowity. Pisał dużo, z lekkością przedstawiając tematy trudne i wymagające. Miał wiele oryginalnych teorii, którymi lubił szokować. Niektórych one gorszyły, innych – pobudzały do myślenia. Był znany ze swych oryginalnych poglądów zwłaszcza w dziedzinie Nowego Testamentu, w tym, co związane np. z Ewangelią dzieciństwa, czy – zwłaszcza – ze św. Pawłem.

Bibliotom znany był głównie właśnie z tego drugiego zaangażowania, jako badacz życia i działalności Apostoła Narodów. Bez wątplenia najbardziej znaną i najszerzej komentowaną jego książką o tematyce biblijnej okazała się *Paul – A Critical Life* (Oxford University Press, Clarendon Press, Londyn 1996). O św. Pawle napisał także wiele innych książek (*Paul the Letter-Writer: His World, His Options, His Skills*, Good News Studies 41, The Liturgical Press, Collegeville MI 1995; *Paul, His Story*, Oxford University Press, Londyn 2004; *Jesus and Paul, Parallel Lives*, Liturgical Press, Collegeville MI 2007; oraz z: C. Mittello i M. Rigato, *Paolo e le donne*, Orizzonti Biblici, Citadella Editrice, Asyż 2006) i artykułów, które uczyniły go jednym z najbardziej rozpoznawalnych anglojęzycznych biblistów na świecie. Napisał komentarz do Pierwszego Listu do Koryntian (*1 Corinthians. The People's Bible Commentary*, The Bible Reading Fellowship, London 1997). Koryntowi poświęcił także inną publikację, łączącą odkrycia archeologiczne z interpretacją Pawłowego piśmiennictwa: *St. Paul's Corinth* (trzecie, poszerzone jej wydanie ukazało się w 2002 r.). Ostatnimi laty dołączył do tamtego tom o Efezie (*St. Paul's Ephesus: Texts and Archaeology*, Liturgical Press, Collegeville MI 2008).

Oprócz publikacji poświęcał się pracy dydaktycznej, i choć nie wypromował żadnego doktora, to wielu inspirowało się jego sugestiami i wykładami. W ciągu kolejnych lat akademickich wykładał w jerozolimskiej Szkole Biblijnej, prowadząc zajęcia archeologiczne w terenie. W wakacje często wyjeżdżał, by prowadzić wykłady w Stanach Zjednoczonych i Australii, lub wracał do rodzimej Irlandii. Jego życie, choć w znacznej części spędzone w Jerozolimie, zakorzenione było właśnie tam.

Do końca pozostał bardzo aktywny i choć w ostatnich latach stan jego zdrowia znacznie się pogorszył, wydał jeszcze książki dotyczące Pierwszego i Drugiego Listu do Koryntian (*Keys to First Corinthians: Revisiting the Major Issues*, Oxford University Press, Oxford, New York 2009; *Keys to Second Corinthians: Revisiting the Major Issues* Oxford University Press, Oxford, New York 2010). W 2011 r. wydano książkę pamiątkową ku czci jego i innego słynnego biblisty: Josepha Fitzmyera SJ (P. Spitaler /red./, *Celebrating Paul. Festschrift in Honor of Jerome Murphy-O'Connor, O.P., and Joseph A. Fitzmyer, S.J.*, The Catholic Biblical Quarterly Monograph Series 48, The Catholic Biblical Association of America, Washington 2011). Dwie najnowsze publikacje książkowe dotyczyły tego, czym zajmował się całe życie: Ziemi Świętej i Jerozolimy, której poświęcił ostatnią książkę (*Keys to Jerusalem: Collected Essays*, Oxford University Press, Oxford 2012) oraz św. Pawłowi, a dokładniej Listowi do Galatów (*Keys to Galatians: Collected Essays*, Liturgical Books, Collegeville MI 2012).

Profesor Jerome Murphy O'Connor otrzymał wiele nagród i wyróżnień, w tym doktoraty *honoris causa* kilku renomowanych uczelni, ostatni z Villanova University w 2008 r., a także uniwersytetów: Notre Dame, Graduate Theological Union of Berkely and National University of Ireland.

Po jego śmierci gazeta „The Telegraph” napisała, że w jego wygładzie było coś z biblijnych proroków: wysoki, postawny, miał siwą brodę... Może jednak nie tylko w wygładzie. Jeden z ostatnich opublikowanych za jego życia artykułów dotyczył bowiem m.in. ewangelicznej Betanii (*Place-names in the Fourth Gospel. II, Bethany /Jn 1,28, 11,1/ and Ephraim /Jn 11,54/*, *Revue Biblique*, 120/2013/1, s. 85-98), gdzie Jezus obiecał: „Ja jestem zmartwychwstaniem i życiem. Kto we Mnie wierzy, choćby i umarł, żyć będzie” (J 11,25).

Mam osobiste wspomnienia związane z prof. Jeromem Murphy O'Connorem, Ojcem Jerryem, jak go nazywaliśmy. Podczas studiów we Francuskiej Szkole Biblijnej i Archeologicznej był dla mnie jedną z najbliższych osób, co poczytuje sobie za wielki zaszczyt. Zawsze z humorem i właściwą sobie przekorą opowiadał rozmaite historie. Wspominał wyprawy po Ziemi Świętej i miał oryginalne

spojrzenie na wiele kwestii. Miał też wycucie tego, co najważniejsze. Codziennie pytał, ile napisałam stron doktoratu, który powstawał właśnie w bibliotece tej czcigodnej uczelni. Każdego dnia motywował do pracy. Tak było podczas niemal dwóch lat mojego pobytu w École Biblique, a potem za każdym razem, gdy przebywałam tam przez dłuższy lub krótszy czas. Odwiedzałam go, gdy tylko było to możliwe. Zawsze znalazł chwilę, by porozmawiać, doradzał i wspierał. Powtarzał, by nie marnować czasu na błahe sprawy. Lubił dobre argumenty, zwłaszcza odważne.

W ciągu ostatnich lat i miesięcy był coraz słabszy na ciele, bo na duchu niejednego młodego mógłby prześcignąć. Miał obok siebie tych, którzy pomagali mu poruszać się na wózku oraz w innych codziennych czynnościach, Polaków, zwłaszcza s. Anielę Broda, oraz współbraci dominikanów: o. Pawła Trzopka i o. Łukasza Popko. Kilka dni przed jego śmiercią otrzymałam zdjęcie, które prosił, by mu zrobić komórką i przesłać mi: Ojciec Jerry, w szpitalnym łóżku, z szerokim uśmiechem, dającym nadzieję, że będzie dobrze.

Barbara Strzałkowska, Warszawa